

Udržateľné poľnohospodárstvo – paralely a rozdiely na Slovensku a vo Švajčiarsku

Koľkokrát ste už počuli výrok, že Slovensko je druhým Švajčiarskom? Ja už mnohokrát. A mnohokrát som aj uvažovala, čo tieto krajiny spája a čím sa líšia. Vhodnou príležitosťou tento fakt lepšie preskúmať, bola moja účasť na

pozície v globálnom hodnotení.

Slovensko je krajinou, ktorá prešla transformáciou z centrálne plánovanej ekonomiky na trhovú. V roku 2009 jeho celková rozloha predstavovala 4 903 700 ha a malo 5 425 000 obyvateľov. Podľa hodnotenia Svetovej banky dosiahol HDP v roku 2009 na obyvateľa 22,08 \$ a v celkovom hodnotení krajín sa umiestnilo na 32. mieste spomedzi 166 krajín sveta. Hybnými silami ekonomiky je v súčasnosti strojársky priemysel – najmä automobilový, potom elektrotechnický a chemický priemysel. Priemysel ponúka aj najviac pracovných príležitostí. Slovensko je členom EÚ aj OECD.

priemysel a finančníctvo. Najviac ľudí je zamestnaných v sektore služieb. Väčšina pracuje v malých a stredných podnikoch, ktoré hrajú v ekonomike štátu nezastupiteľnú úlohu. Švajčiarsko nie je členom EÚ, snaží sa túto situáciu riešiť uzatváraním rôznych bilaterálnych dohôd s EÚ. Je aj aktívnym členom rôznych medzinárodných organizácií vrátane OECD.

Udržateľné poľnohospodárstvo

Obe krajiny spája dlhá agrárna tradícia. Navyše, poľnohospodárstvo je v oboch krajinách priestorovo najrozšírenejšou ekonomickou aktivitou človeka s rozsiahlym vplyvom na životné prostredie a formovanie krajiny. Na Slovensku tvorí poľnohospodárska pôda takmer 50 % územia, vo Švajčiarsku je to 38 % (obr. 2).

Vo Švajčiarsku dominujú trvalé trávne porasty, pokrývajú až 70 % poľnohospodárskej pôdy. Na Slovensku je vyššie zastúpenie ornej pôdy, tá predstavuje takmer 60 % z celkovej výmery poľnohospodárskej pôdy. Rozorané brázdy na Slovensku nie sú zriedkavé ani vo vyšších nadmorských výškach či na strmších svahoch (obr. 3).

Hoci plochy viníc predstavujú len zlomok z celkovej výmery poľnohospodárskej pôdy, v regiónoch vhodných na produkciu vína sú dominantným krajínotvorným prvkom na Slovensku aj vo Švajčiarsku. Akurát na Slovensku, v porovnaní rokov 1990 až 2007, ubudlo 4 162 ha viníc. Vo Švajčiarsku, naopak, 491 ha viníc pribudlo. Švajčiarske terasovité vinice v Lavaux boli dokonca v roku 2007 zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (obr. 4).

Udržateľný vývoj je vo všeobecnosti podmienený funkčnosťou a stabilitou štyroch hlavných pilierov: ekonomického, sociálneho, environmentálneho a inštitucionálneho. Ich integrovaná vyváženosť je aj predpokladom a podmienkou udržateľného poľnohospodárstva.

Udržateľné poľnohospodárstvo je definované ako integrovaný systém rastlinnej a živočíšnej výroby, ktorého cieľom je produkcia zdravých potravín a krmív za predpokladu uváživého využívania prírodných zdrojov a ochrany životného prostredia.

Udržateľné poľnohospodárstvo rešpektuje požiadavky a životné podmienky zvierat, je humánne voči zamestnancom

Obr. 1: Mnohonárodnostné zastúpenie na workshope OECD o využívaní agroenvironmentálnych indikátorov v politickom rozhodovaní potvrdilo potrebu ďalšieho vývoja a inovácie indikátorového hodnotenia v poľnohospodárstve (Leysin, Švajčiarsko, marec 2010)

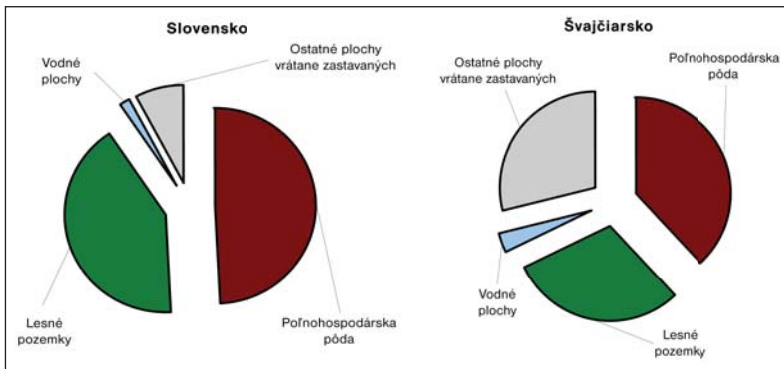
workshope OECD. Organizácie workshopu, ktorý sa konal v marci tohto roku v Leysin, sa chopilo Švajčiarsko. Zišli sa naňom zástupcovia všetkých krajín OECD, vrátane štyroch delegátov zo Slovenska, s cieľom hodnotiť využívanie agroenvironmentálnych indikátorov v politickom rozhodovaní (obr. 1). V súčasnosti práve politické rozhodnutia určujú smerovanie a tempo rozvoja tohto odvetvia, do ktorého mimochodom plynie viac ako 40 % rozpočtu EÚ.

Poľnohospodárstvo, hoci nepatrí medzi „fahúňov“ ekonomiky ani na Slovensku ani vo Švajčiarsku, zohráva, o čom netreba asi ani hovoriť, nezastupiteľnú úlohu v hospodárskej, sociálnej aj environmentálnej oblasti. Aká však je situácia v poľnohospodárstve týchto dvoch krajín? Niekoľko príkladov v čom sa líši a v čom sa podobá slovenské a švajčiarske poľnohospodárstvo ponúka tento príspevok.

Slovensko aj Švajčiarsko sú rozlohou menšie a zároveň horúate európske krajiny. Južné Švajčiarsko lemujú chrbty Álp zaberajúce 60 % z územia krajiny. Slovenskou dominantou sú Karpaty pokrývajúce 74 % z územia. Prírodnými pomermi, ktoré ponúkajú priaznivé podmienky na rozvoj poľnohospodárstva, sú si obe krajiny veľmi blízke. Navyše, sú typické rozmanitosťou ekosystémov, ktorá zvyčajne zvyšuje vysokú hodnotu ich území z hľadiska biodiverzity. Hospodárska situácia, ako aj nedávny spoločensko-politický vývoj ich odlišuje a stavia na iné

ekonomikou. V roku 2009 jeho celková rozloha predstavovala 4 128 500 ha a malo 7 783 000 obyvateľov. Podľa hodnotenia Svetovej banky dosiahol v roku 2009 HDP na

obyvateľa 42,95 \$ a v celkovom hodnotení krajín sa umiestnilo na 6. mieste spomedzi 166 krajín sveta. Hybnými silami ekonomiky je farmaceutický, chemický, strojársky

Obr. 2: Štruktúra pozemkov

Obr. 3: Vysoké Tatry tvoria panorámu Liptovskej Tepličky s typickými úzkymi poličkami oranými na svahu proti smeru vrstevnic

Obr. 4: Alpy v pozadí terasovitých viníc v Lavaux, ktoré boli v roku 2007 zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva

a prispieva k rozvoju vidieka. Obe krajiny sa snažia o jeho realizáciu v praxi.

Ekonomický a sociálny pilier udržateľného poľnohospodárstva

Zamestnanosť v poľnohospodárstve na Slovensku sa podieľa zhruba 4 % na celkovej zamestnanosti (v roku 2007 4,1 %). Počet pracujúcich v poľnohospodárstve má od roku 1990 klesajúcu tendenciu. V porovnaní rokov 1990 až 2007 došlo k zníženiu o 218 900 pracovníkov, z 294 400 v roku 1990 na 75 500 v roku 2007. Naopak počet fariem výrazne vzrástol – z 1 187 fariem v roku 1990 na 68 989 v roku 2007.

Priemerná veľkosť fariem bola v roku 2003 48 ha. Najväčší

Obr. 5: Rozptýlené lazničné osídlenie Zaježovej vytvára priaznivé predpoklady udržateľného poľnohospodárstva. Chov oviec v tejto oblasti prispieva k produkcii syrov

podiel z celkovej rozlohy (95,8 %) mali farmy s priemernou výmerou využitej poľnohospodárskej pôdy v kategórii nad 50 ha a priemerná výmera v tejto kategórii podnikov bola 1 372 ha. Na Slovensku však hospodári veľké množstvo fariem s relatívne malou celkovou výmerou, ktorých ekonomický potenciál je relatívne nízky. V mnohých oblastiach významne prispievajú k udržiavaniu mimoprodukčných funkcií poľnohospodárstva (obr. 5).

Slovenské poľnohospodárstvo je zamerané na rastlinnú aj živočíšnu výrobu, pričom od roku 1989 do súčasnosti živočíšna výroba na Slovensku zaznamenáva hlbokú depresiu.

Zahraničný obchod s poľnohospodárskymi a potravinárskymi výrobkami sa v poslednom období vyvíja na Slovensku nepriaznivo a prehlbuje sa záporné saldo zahraničného obchodu hlavne u výrobkov, ktoré je možné vyrobiť aj na Slovensku. Za posledné roky najviac vzrástol dovoz repkového oleja a bravčového mäsa. Medzi najvýznamnejšie položky slovenského agrárneho vývozu patrí, podobne ako je tomu aj vo Švajčiarsku, čokoláda. Ďalšou významnou agropotravinárskou vývoznou komoditou je mlieko, smotana, nasleduje slad, syry, tvaroh.

Čo sa týka podpory poľnohospodárstva v krajinách EÚ-27, Slovensko dosiahlo v roku 2008 najnižšiu podporu spomedzi krajín V4. Jej výška predstavovala 172 eur na hektár poľnohospodárskej pôdy (ha p.p.). Najnižšiu podporu z EÚ-27 malo Rumunsku (76 eur na ha p.p.), najvyššie podpory mala Malta (2 337 eur na ha p.p.), za ňou nasledovalo Fínsko (946 eur na ha p.p.).

Zamestnanosť v poľnohospodárstve vo Švajčiarsku sa podobne ako na Slovensku podieľa zhruba 4 % na celkovej zamestnanosti (v roku 2007 3,9 %). Počet pracujúcich v poľnohospodárstve a počet fariem má od roku 1990 klesajúcu tendenciu. Počet pracujúcich v poľnohospodárstve sa od roku 1990 do roku 2007 znížil o 80 570, z 253 561 v roku 1990 na 172 991 v roku 2007. Rovnako došlo k zníženiu počtu fariem o 31 051, z 92 815 v roku 1990 na 61 764 v roku 2007.

Priemerná veľkosť fariem rastie. Napriek tomu stále asi jedna tretina fariem má rozlohu menšiu ako 10 ha a ďalšia tretina fariem sa rozlohou pohybuje medzi 10 až 20-timi ha.

Švajčiarske poľnohospodárstvo je zamerané najmä na živočíšnu výrobu. To vysvetľuje aj vysokú sebestačnosť výroby v tejto oblasti. V roku 2006 malo až 93 % živočíšnych výrobkov skonzumovaných vo Švajčiarsku domáci pôvod.

Zahraničný obchod s poľnohospodárskymi a potravinárskymi výrobkami sa v poslednom období vyvíja vo Švajčiarsku priaznivo, a to najmä vďaka dohode medzi Švajčiarskom a EÚ, ktorá vošla do platnosti v roku 2002. Od tohto obdobia sa export, najmä syrov (obr. 6) a čokolády, zdvojnásobil. Švajčiarsko patrí medzi OECD krajiny s najväčšou podpo-

hospodárstvo na výmere 136 669 ha, čo predstavovalo 7,19 % poľnohospodárskeho pôdneho fondu. Vo Švajčiarsku sa ekologické poľnohospodárstvo realizovalo na výmere 120 000 ha, čo predstavovalo 11 % z poľnohospodárskeho pôdneho fondu.

Na Slovensku začiatok transformácie ekonomiky v roku 1989 poznačil celkový vývoj poľnohospodárstva. Odrazilo sa to aj v mnohých agroenvironmentálnych ukazovateľoch. Paradoxne, práve zhoršenie ekonomických podmienok v poľnohospodárstve malo za následok zlepšenie viacerých environmentálnych ukazovateľov. Došlo k poklesu aplikácií agrochemikálií do pôdy, prudko sa znížili počty hospodárskych zvierat, znížila sa spotreba vstupov a energií. V porovnaní rokov 1990 a 2007 došlo na Slovensku k poklesu emisií skleníkových plynov z poľnohospodárstva o 46 %, emisie amoniaku klesli o 42 %.

Vo Švajčiarsku stabilita ekonomiky ako aj politického systému zabezpečila nerozkolísaný a vyrovnaný vývoj aj v sektore poľnohospodárstva, ktorý je silne regulovaný štátom a dôsledne chráni domácu produkciu. V porovnaní rokov 1990 a 2007 bol vo Švajčiarsku zaznamenaný pokles emisií skleníkových plynov z poľnohospodárstva o 9,4 %, emisie amoniaku klesli o 15 %.

Niekoľko porovnaní vývoja vybraných agroenvironmentálnych indikátorov, ktorých vývoj je aj odrazom ekonomicko-politického prostredia a zmien na Slovensku a vo Švajčiarsku, zobrazujú grafy (obr. 7 – 12), ktoré nájdete v prílohe na s. 9.

Záver

Dalo by sa ešte dlho porovnávať situáciu v slovenskom a švajčiarskom poľnohospodárstve. Dôvodov prečo došlo k zmenám, pozitívnym či negatívnym, by sa tiež našlo veľa. Žiaľ,

ro poľnohospodárskych výrobcov. V roku 2007 podiel podpory na príjmoch poľnohospodárskych výrobcov predstavoval až 50 %.

Environmentálny pilier udržateľného poľnohospodárstva

Environmentálny pilier môžeme hodnotiť pomocou viacerých agroenvironmentálnych indikátorov. Indikátory intenzity hospodárenia, tlakov a dôsledkov na životné prostredie, ako aj indikátory hodnotiace prijímané environmentálne opatrenia podávajú obraz o implemen-

Obr. 6: Dozrievanie syrov v regionálnych syrárňach prevádzkovaných združeniami farmárov nie je v alpskom regióne ojedinelé. Syry nalezato aj nastojato. Každá fáza zrenia si vyžaduje inú polohu. A čo je hlavné, ale aj pracné, vždy ich treba čistiť a obracať. Švajčiarom pritom pomáha mechanizácia. Výroba syru L'etivaz, pochádzajúceho z Vaudských Álp, trvá tri roky. Alpské lúky, technológiu výroby, ako aj vzorky na ochutnanie a predaj domáci radi predstavia návštevníkom regiónu

tácii environmentálnej politiky do sektoru poľnohospodárstva a informujú o environmentálnej orientácii štátu. Environmentálny pilier sa stal jednou z priorit reformy Spoločnej poľnohospodárskej politiky na úrovni EÚ, ako aj vo Švajčiarsku. Reforma poľnohospodárskej politiky podporila aj rozvoj ekologického poľnohospodárstva. V roku 2008 sa na Slovensku realizovalo ekologické poľno-

už obdobím kolektivizácie narušené vlastnícke práva a pretrhnuté väzby k pôde na Slovensku asi nikto úplne nescelí. A to je škoda, že takto prichádzame o takmer idylický obraz rodného farmárčenia, ktorému sa tak dobre darí na horských alpských lúkach.

Ing. Radoslava Kanianska, CSc.

Slovenská agentúra životného prostredia Banská Bystrica

Foto: autorka